

L'argumentació de l'assagista: anàlisi retòrica de «Sucar-hi», de Josep Carner

MARCEL ORTÍN *Universitat Pompeu Fabra*

RESUM: Es presenta una lectura retòrica detallada de l'article «Sucar-hi» (publicat per Josep Carner a *La Veu de Catalunya* el 24 d'abril de 1923 i recollit el 1925 a *Les bonhomies*) amb el propòsit d'observar a través del seu exemple el funcionament de l'assaig irònic. A més del virtuosisme d'estil característic de l'assagista familiar, hi ha uns altres mitjans que també contribueixen a la capacitat persuasiva d'aquest gènere: són els mitjans que la retòrica ha situat des d'antic dins el camp de l'argumentació. En l'ús lliure que en fa l'escriptor s'hi pot veure un dels privilegis del seu art literari.

PARAULES CLAU: retòrica, argumentació, assaig literari, Josep Carner.

ABSTRACT: This paper offers a detailed rhetorical reading of «Sucar-hi», an article published by Josep Carner in the newspaper *La Veu de Catalunya* on 24 April 1923, and collected in *Les bonhomies* in 1925. The paper's main purpose is to look at some of the ways in which the ironical essay works. Apart from stylistic virtuosity, always well known as a distinctive feature of the familiar essayist, there are other means that contribute to the genre's persuasive capability. These are the means that have been placed from old in the rhetorical field of argumentation. The power of the writer to use them freely can be seen as one of the privileges of his literary art.

KEYWORDS: rhetoric, argumentation, literary essay, Josep Carner.

«Sucar-hi», l'article de Josep Carner que analitzaré a continuació, va aparèixer a *La Veu de Catalunya* el 24 d'abril de 1923, a l'edició del vespre, i és el desè d'aquell any que va ser recollit a *Les bonhomies*. Feia divuit mesos que l'autor residia a Gènova, el seu primer destí consular. I en feia només quatre que havia reprès la seva col·laboració al diari de la Lliga.¹

NOTA. Aquest treball va ser llegit a les Jornades Carner a l'Edifici Carner (Universitat de Barcelona, 9-11 de febrer del 2009), coordinades per Jaume Coll, a qui agraeixo la invitació a participar-hi. La recerca en què s'inscriu ha comptat amb el finançament de l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya (2009SGR-194) i del Ministerio de Ciencia e Innovación (FFI2011-26500).

1. J. CARNER, «Sucar-hi», *La Veu de Catalunya*, 24 d'abril de 1923, edició del vespre, p. 6 (reimprès a l'edició del matí de l'endemà, p. 6); recollit sense canvis a J. CARNER, *Les bonhomies*, prefaci

La col·laboració ja havia estat molt escassa l'any 1921. El 1922, Carner la va interrompre el 28 d'abril, després d'haver-hi publicat un sol article, i no la va reprendre fins al 24 de novembre. Les causes d'aquesta llarga interrupció cal buscar-les en la convocatòria de la Conferència Nacional Catalana, que va portar al naixement d'Acció Catalana i a la conversió del vell diari *La Publicidad* en el seu òrgan periodístic, en català. Carner havia decidit feia temps que no intervindria més en polèmiques de partit. De fet havia abandonat completament el periodisme polític, distanciat com se sentia de la Lliga i dels qui llavors la dirigien. Si després d'aparèixer la nova *Publicitat* va continuar col·laborant a *La Veu*, no va ser, doncs, per afinitat política, sinó perquè aquesta col·laboració li deixava oberta la possibilitat del retorn a Barcelona, en la mesura que evitava el trencament explícit amb les persones que haurien pogut oferir-li algun càrrec. La col·laboració era vista fins i tot com una ocasió avantatjosa pel seu amic Jaume Bofill, que hi endevinava la possibilitat de crear una «antítesi» interessant –no en la disputa partidista, naturalment, però sí en la creació d'estats d'opinió– entre els dos diaris.²

Llegim, en aquest context, el primer paràgraf de «Sucar-hi»:

[§ 1] Qualsevol diria que el nostre ideal culinari són les farinetes. Una majoria formidable de la nostra gent són incapaços de menjar-se un mos de pa torrat i guarnit de mantega, i beure en acabat un glop de cafè amb llet. Han de sucra el pa en el cafè amb llet. L'ideal és que els queviures tinguin, en ésser ingerits, una flonja consistència de sopes. Potser els mena a això una decadència dels dentats. Potser és la virtuositat del xarrup, també molt en voga. Qui s'acostuma a sucra, ja no para. He conegut gent que sucava pa a la sopa i gent que sucava secalls en la llimonada. Naturalment que no són tants com els que suquen molles en els sucs, i talls de préssec en el vi bo; però sempre és notable el nombre d'operacions d'aquesta mena en la història nutritiva d'un català. Aquest deler del menjar mullat, o de la beguda amb polpes intercalades, indica, certament, una vida social primitiva. La distinció dels gèneres sempre ha estat considerada un progrés. Menjar és menjar i beure és beure. És enraonat d'alternar les dues coses, és matusser de fer-ne una sola operació híbrida. El sucra, amb la seva preocupació d'un determinat grau d'estovament, amb l'eventual ruptura de la matèria submergida, amb els degotalls de l'ascensió de la polpa massa opulenta, amb la fatal inundació, en arribar-se a port, d'una part exterior de la boca,

d'A. Plana, Barcelona: Editorial Catalana, 1925 («Biblioteca Literària» 82), p. 37-39. Vegeu M. ORTÍN, *La prosa literària de Josep Carner*, Barcelona: Quaderns Crema, 1996, cap. 11, esp. p. 411-419 sobre el context del recull i p. 265-273 sobre la represa de les col·laboracions de Carner a *La Veu* l'any 1922.

2. Carta al pare Miquel d'Esplugues, 18 de novembre de 1922, ed. de J. A. PALOMA, «Epistolari del P. Miquel d'Esplugues amb Jaume Bofill i Mates», dins A. Manent; J. Massot i Muntaner, ed., *Miscel·lània Joan Gili*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 411.

és una mecànica tan fàcilment reveladora de la nostra barbàrie nadiua, que una vegada un car amic meu va arribar a enamorar-se, i amb raó, de la dama que en aquell temps era la més bella de Barcelona, només per la manera alada, espiritual, que tenia aquella radiant criatura de sucar la punta dels espàrrecs, com si no la mullés, i de menjar-se-la, com si no l'escapçés. Perquè el gest normal de qui sucra és de preparar la boca en forma de O i tirar el cap una mica endarrera per rebre la massa amorfa, la qual és triomfalment elevada a l'altura del nas, i no mai absorbida sense una ansiosa sonoritat.

Aquest paràgraf exemplifica el virtuosisme d'estil característic de l'assagista familiar. Amb la seva veu de solista, que difícilment pot desdoblar-se o construir una realitat autònoma com ho fa l'autor de ficcions, l'assagista intenta embolcallar el lector, hipnotitzar-lo, persuadir-lo amb la força d'una eloqüència que sovint, com aquí, està posada al servei de la complicitat irònica. Una anàlisi de les tries lingüístiques de Carner en el fragment permetria de comprovar-ho, tot subratllant, per exemple, els paral·lelismes de construcció, el relleu dels nexes causals, adversatius i consecutius, el recurs a les fórmules assertives i d'exemplificació, la variació sintàctica, l'ús de modismes i frases fetes, els canvis bruscs de registre en el vocabulari, la paròdia d'alguns tecnicismes i clixés lèxics, i la manera recercada de crear moviment i interpel·lar la imaginació del lector per mitjà de verbs d'acció i d'expressions de molta força gràfica o sensual.³

Hi ha, però, tot un altre aspecte que també contribueix a la capacitat persuasiva del text. Ja sabem que les declaracions d'aparença només informativa o descriptiva sovint contenen preses de posició. En aquest primer paràgraf de «Sucar-hi», la veu que hi parla no les amaga pas: si el dedica tot sencer a il·lustrar el costum d'«el sucra» és perquè vol mostrar –i demostrar, i denunciar– el que ell anomena «la nostra barbàrie nadiua». Això que qualsevol lector reconeix, el Carner assagista ho porta a terme amb els mitjans que la retòrica ha situat sempre dins el camp de l'argumentació.

Els arguments retòrics són arguments racionals. Chaïm Perelman, filòsof del dret i autor amb Lucie Olbrechts-Tyteca d'un important *Traité de l'argumentation*, significativament subtítulat *La nouvelle rhétorique*, ha defensat la pertinència de molts dels conceptes de la vella retòrica dins una teoria general de l'argumentació. La concepció aristotèlica de la disciplina com l'art de descobrir tots els mitjans de persuasió que l'orador té al seu abast, o totes les possibilitats de persuasió de què una matèria és susceptible,⁴ ja donava la preponderància a l'estudi dels mitjans de

3. Vaig fer aquesta anàlisi a ORTÍN, *La prosa literària*, p. 449-450.

4. ARISTÒTIL, *Retòrica. Poètica*, trad. de Joan Leita, ed. d'Alberto Blecu, Barcelona: Laia, 1985, p. 64-65 (§ 1.1, 1355b).

persuasió racionals: aquells mitjans en els quals la paraula apel·la a la intel·ligència de l'auditori, els que fan de la retòrica una art de *logos*. El seu terreny propi, diu Aristòtil, és el de tot allò que és probable i versemblant, d'acord amb l'experiència i el sentit comú que uneixen orador i auditori. (La retòrica comparteix aquest terreny amb la dialèctica –la seva «contrapart»–, mentre que el terreny propi de la lògica seria, en canvi, el dels arguments necessaris.)⁵ Perelman creu que cal restituir a la reflexió filosòfica sobre l'exercici del coneixement racional tot aquest àmbit, massa negligit dins una tradició cartesiana que ha tendit a identificar racionalitat amb necessitat, o sigui, amb certesa. Si allò que és opinable i és objecte de debat ho deixem fora de l'àmbit de la racionalitat, ve a dir Perelman, ¿amb què ho podem defensar quan hi hagi desacord? Si no podem raonar sobre el que no és evident, potser estem abandonant la major part de les decisions humanes a la violència, a la veritat del més fort. No és admissible que les reflexions sobre creences i valors, o sobre les decisions que se'n segueixen, siguin només l'expressió de les tradicions, els prejudicis i les passions, i no es puguin sostenir en arguments racionals.⁶

Perelman mateix situa en aquest àmbit la pràctica del periodisme d'opinió.⁷ Entre l'article signat, la columna i l'editorial d'un diari d'avui i els tres gèneres discursius de la vella retòrica (discursos per jutjar, per prendre decisions i per comentar o celebrar, segons la distinció aristotèlica) hi ha, efectivament, un parentiu: és l'exercici de la justificació basada en els judicis de valor, exercici que requereix l'argumentació per sostenir els judicis, per proveir-los de contingut. Si vol recórrer el camí que va de l'opinió personal a la persuasió dels lectors, el periodista, com l'antic orador, ha de fer explícits els seus criteris i presentar els seus arguments. Si no opina sobre esdeveniments concrets, en passat o en futur, la seva col·laboració pot assimilar-se a un discurs del gènere epidíctic o educatiu, el qual està orientat «menys a suscitar una acció immediata que a crear una disposició per a l'acció, tot esperant el moment apropiat».⁸ El seu objecte no és el lluíment de l'orador –encara que de vegades ho pugui semblar– sinó el reforçament de la comunitat entorn de certs valors que més endavant hauran d'orientar l'acció.⁹

Amb aquesta perspectiva guanyada, tornem ara al primer paràgraf de l'article de Carner. Hi descobrim el desplegament de tot un arsenal de formes argumentatives, fàcils d'identificar amb l'utilitatge conceptual que proporciona la retòrica.

5. ARISTÒTIL, *Retòrica*, p. 59 (§ 1.1, 1354a).

6. C. PERELMAN; L. OLBRECHTS-TYTECA, *Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique*, París: Presses Universitaires de France, 1958; 3a ed., Brussel·les: Éditions de l'Université de Bruxelles, 1976, a la introducció, p. 1-13. C. PERELMAN, *L'Empire rhétorique. Rhétorique et argumentation*, París: Vrin, 1977, p. 8.

7. PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 9.

8. *Ibidem*, p. 33.

9. *Ibidem*; i cf. ARISTÒTIL, *Retòrica*, p. 107-111 (§ 1.9, 1367b-1368a).

L'articulista proposa, per començar (en la primera meitat del paràgraf), una generalització: A Catalunya la gent té el costum de sucar. D'antuvi la fórmula de manera lleugerament enigmàtica, per crear interès:

Qualsevol diria que el nostre ideal culinari són les farinetes.

L'explicació la proporcionen els dos grups d'exemples que segueixen, sobre la torrada i el cafè amb llet, el pa a la sopa, els secalls en la llimonada, les molles en els suc i els talls de préssec en el vi bo. En els escrits argumentatius, els exemples són proves que vénen a reforçar una afirmació per via de la il·lustració. Allò que se'ls demana no és pas que puguin donar compte de tots els casos, com pretén abusivament l'anomenada inducció científica, sinó que siguin verídics, variats i suficientment representatius. L'argumentació per mitjà de l'exemple múltiple presuposa sempre una regularitat, i pressuposa que les manifestacions concretes aduïdes la representen bé, no són casos singulars.¹⁰ Aquests primers exemples de l'article de Carner basen la seva acceptabilitat en el fet que apel·len a l'experiència corrent del lector del diari. Els exemples presos de la realitat i les al·lusions a experiències conegudes tenen valor argumentatiu, observa Perelman, perquè constitueixen «un element d'acord i de comunió amb el lector».¹¹ Fixem-nos, d'altra banda, que és el llenguatge de l'assagista el que estableix la regularitat assimilant al verb *sucar* ('fer que certa quantitat d'un suc o d'un líquid qualsevol penetri una cosa i s'hi adhereixi, especialment ficant-la-hi i traient-la'n', segons el Fabra) operacions tan diverses com les representades per la torrada en el cafè amb llet (sucar), les molles a la sopa (tirar, estovar), i els talls de préssec en el vi bo (submergir, banyar).¹²

Cada grup d'exemples porta llavors a una nova generalització que repeteix la idea principal. El seu caràcter hiperbòlic ve confirmat per dues realitzacions diverses de la particular ironia estilística que consisteix a designar en llenguatge pompós coses còmiques o ridícules¹³ (i com que la seva funció no és sinó reforçar

10. Cf. PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 119.

11. PERELMAN; OLBRECHTS-TYTECA, *Traité de l'argumentation*, p. 229 (§ 41).

12. Cf. PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 121: «La utilització d'un mateix concepte per descriure casos diversos permet fàcilment l'assimilació de l'un amb l'altre, assimilació que sembla resultar de la naturalesa mateixa de les coses. És gràcies al llenguatge que semblarà natural de subsumir sota una mateixa regla situacions que hauran estat qualificades de la mateixa manera».

13. És el propòsit artístic que anotava Baudelaire, recollit als *Fusées*: «—Raconter pompeusement des choses comiques» (C. BAUDELAIRE, *Oeuvres complètes*, vol. I, ed. de Claude Pichois, París: Gallimard, 1975, p. 652). Es tracta d'una forma d'ironia estable obtinguda per mitjà del contrast estilístic: l'expressió d'un missatge no correspon a la que caldria esperar-ne pel seu contingut, segons algun requisit de decòrum o d'adequació present en les expectatives dels lectors (W. C. BOOTH, *A Rhetoric of Irony*, Chicago-Londres: The University of Chicago Press, 1974, p. 67-73, § 3.4).

la generalització inicial, la podem considerar també una figura retòrica amb valor argumentatiu, en el sentit de Perelman¹⁴):

Llur ideal és que els queviures tinguin, en ésser ingerits, una flonja consistència de sopes.

Sempre és notable el nombre d'operacions d'aquesta mena en la història nutritiva d'un català.

A més, la primera generalització rep dues justificacions hipotètiques en anàfora («Potser els mena a això una decadència dels dentats», «Potser és la virtualitat del xarrup, també molt en voga»), totes dues igualment risibles, que serveixen també per a la presentació exagerada o còmica de l'estupefacció de l'assagista.

Finalment, observem que la frase que fa de pont entre un grup d'exemples i l'altre sembla una autèntica màxima:

Qui s'acostuma a sucra, ja no para.

En té, si més no, la forma discursiva (almenys superficialment: cf. «Qui la fa, la paga», «Qui no risca, no pisca», «Qui no té feina, el gat pentina»), i per aquesta raó, perquè es tracta d'un raonament moral presentat en forma el·líptica, sembla que s'hagi de revestir també de les qualitats de la màxima que consigna Aristòtil a la *Retòrica* (aquí en tensió amb el seu contingut ridícul): la virtut de donar caràcter moral als discursos i la de presentar amb un *ethos* favorable aquell qui els fa.¹⁵

La segona part d'aquest primer paràgraf proposa una segona generalització: El costum de sucra indica una vida social primitiva. Per sostenir-la, Carner recorre inicialment a la deducció per contraris, seguint el primer dels tòpics comuns demostratius catalogats per la retòrica. «Si la guerra, en efecte, és la causa dels mals presents, [llavors] cal reparar-los amb la pau», posa com a exemple Aristòtil.¹⁶ Si «la distinció dels gèneres sempre ha estat considerada un progrés», escriu Carner, llavors fer del menjar i el beure «una sola operació híbrida» és sinònim d'endarrerir-

14. Les figures d'estil tenen valor argumentatiu (contribueixen a suscitar l'adhesió de l'auditori a les tesis presentades a la seva consideració) «sí, tot comportant un canvi de perspectiva, el seu ús sembla normal en relació amb la nova situació suggerida. Per contra, si el discurs no comporta l'adhesió de l'auditori, la figura serà percebuda com a ornament, com a figura d'estil, i restarà ineficaç com a mitjà de persuasió» (PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 53).

15. ARISTÒTIL, *Retòrica*, p. 212 (§ 2.21, 1395b).

16. ARISTÒTIL, *Retòrica*, p. 216 (§ 2.23, 1397a).

ment. La deducció és aquí demostrativa, o vàlida, encara que la veracitat de les premisses no sigui més que probable.

L'altra prova d'aquesta segona generalització la proporciona la faula de l'amic i la dama més bella de Barcelona. En la doctrina retòrica, la faula és una variant de l'*exemplum*, argument per analogia en el qual un cas pot ser corroborat per un altre amb la sola exigència que la semblança entre l'un i l'altre sigui pertinent per a allò que es tracta de demostrar.¹⁷ El que proposa Carner és un *exemplum a contrario* d'enunciat hiperbòlic: el seu amic, diu, va enamorar-se de la dama no pas perquè fos la més bella de Barcelona, sinó perquè amb la seva manera de menjar els espàrrecs exemplificava les virtuts oposades al vici que ara ell tracta de denunciar. L'emblema virtuós queda reforçat, a més, per la presentació detallada d'aquest seu contrari, el vici de sucuar, abans i després de la faula. La presentació recorre, en aquests dos casos i també en l'exemple mateix de l'amic i la dama, a la *hipotiposi* o *demonstratio*, figura que «exposa les coses de manera tal que l'assumpte sembla que es desenvolupi i succeeixi davant els nostres ulls».¹⁸ En posar-la al servei de la seva demostració que el costum de sucuar és signe d'endarreriment, Carner li atorga també un valor argumentatiu.¹⁹

Amb això hem arribat al final del primer paràgraf. Sumades, les seves dues parts constitueixen les premisses perfectament establertes d'una deducció necessària, fàcil de reconstruir:

Els catalans (esp. els de Barcelona) tenen el costum de sucuar
El costum de sucuar indica una vida social primitiva

ergo Els catalans (esp. els de Barcelona) tenen una vida social primitiva

Aquesta és la conclusió a què interessava d'arribar, perquè des d'aquí l'assagista pot saltar a un ordre de realitats molt diferent del dels costums refinats i les bones maneres. Llegim els dos paràgrafs següents:

17. ARISTÒTIL, *Retòrica*, p. 204-206 (§ 2.20, 1393b-1394a).

18. L'analitzen en aquests termes, entre els tractats antics, la *Retòrica a Herenni*, trad. i ed. de Jaume Medina, Barcelona: Fundació Bernat Metge, 2000, p. 243-244 (§ 4.68); i QUINTIL·LIÀ, *Institutio Oratoria*, trad. de H. E. Butler, 4 vol., Cambridge-Londres: Harvard University Press-William Heinemann, 1920-1922, vol. III, p. 396-399 (§ 9.2.40). Cf. PERELMAN; OLBRECHTS-TYTECA, *Traité de l'argumentation*, p. 226 (§ 41).

19. Cf. PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 49-50: «Les tècniques de presentació, creadores de presència, són sobretot essencials quan es tracta d'evocar realitats allunyades en el temps i en l'espai. És per això que és important no identificar la presència tal com aquí la concebem, que és presència a la consciència, amb una presència efectiva. És el recurs als efectes de llenguatge, i a la seva capacitat d'evocació, el que estableix la transició entre la retòrica com a art de persuadir i la retòrica com a tècnica d'expressió literària».

[§ 2] Però, encara, l'ideal de sucuar sembla més tolerable que no pas l'ideal de «sucuar-hi». És innegable que hi ha un cert lligam entre tots dos. L'amor de les coses toves, la mania de xopar, l'engrescament per una neula que es desfà en la mullena o un pessic de pa tot untat de llavors de tomàtec, reflecteixen un cert estat de tabola familiar, d'afluixament benigne de l'energia, de casolanisme descordat i triomfal. No és pas aquest estat d'esperit el més a propòsit per a les grans iniciatives. Ningú no pot imaginar-se Napoleó remullant melindrets a la xocolata. Sense la voluntat decidida i l'esperit de domini de l'home que no està per brocs i menja un bistec, no menareu sinó una vida modesta o parasitària. El més gran nombre dels bancs d'un país sucador són estrangers. Empreses urbanes o nacionals de rèdit segur, són estrangeres. Les grans societats anònimes no existeixen, es pot dir. La gent sirga per assegurar-se el suquet, però el suquet és individualista. Hi ha sínies en lloc de canals, i en lloc d'obriers en automòbil, com als Estats Units, hom veu senyors en tartana.

[§ 3] La gent sirga, o no sirga. Per a tot aquell qui no posseeixi una disciplina interior d'alguna força, és gran la temptació de substituir l'enderga d'una botigueta o una fàbrica de mitjons fundada amb un capital de cinc mil duros, per l'atansament a la ganga, pel «sucuar-hi». Per «sucuar-hi» no cal ésser especialment apte per a cap cosa. Però tots sabem que mant catedràtic, en realitat, viu del llibre de text, i mant funcionari de les facilitacions o els alleujaments que consent, i mant periodista, del Govern Civil. Els que suquen són dolços amb els que «hi suquen». Un home que suca es fa càrrec de tot, i sobretot de que en aquest món ningú no pot ésser heroi.

Si primer l'assagista enllaça amb el paràgraf anterior amb una concessió («l'ideal de sucuar sembla més tolerable que no pas l'ideal de “sucuar-hi”»), és per preparar i per fer més acceptable el salt argumentatiu, explícit en el que diu a continuació: «És innegable que hi ha un cert lligam entre tots dos». D'antuvi, aquest salt semblaria una falsa deducció, un entimema construït sobre el segon dels tòpics que Aristòtil posava entre els que no són vàlids (però que per això mateix convé conèixer): el del joc de paraules basat en semblances il·lògiques o fortuïtes. L'entimema aparent que Aristòtil proposava com a exemple és el que en grec permetria argumentar que el ratolí (*mus*) és un dels grans animals, perquè d'ell deriva el més respectat dels ritus (*musteria* 'misteris', els cultes rituals secrets dedicats a la deessa Demèter i a altres deïtats).²⁰ Desplegant del tot la deducció del nostre assaig, que l'entimema sol presentar reduïda en una de les premisses o en totes dues, tindriem:

20. ARISTÒTIL, *Retòrica*, p. 231 (§ 2.24, 1401a).

(Dins les manifestacions de la vida social primitiva que domina a Barcelona...)

L'ideal de sucar és intolerable.

«Sucar-hi» s'assembla a (= és més que) sucar.

ergo L'ideal de «sucar-hi» encara és més intolerable.

La deducció no és acceptable racionalment –ja hem dit que era una fal·làcia–, però notem que la constatació d'aquest fet, a més de no ser immediata, tampoc no acaba de llevar-li el valor persuasiu. (Pensem, si no, en un altre exemple, la famosa sentència *Traduttore, traditore*: l'homofonia incompleta característica de la paronomàsia sembla que hagi de comportar una relació efectiva entre els dos conceptes, i és per això que la sentència ha fet fortuna, tot i que podem perfectament constatar que la relació queda destruïda quan posem la sentència en una altra llengua.)

Carner no s'està de recórrer al joc de paraules entre «sucar» i «sucar-hi», encara que l'argument *a fortiori* que hi vehicula en realitat sigui fals. Prefereix aprofitar-lo i a continuació explicar-lo, omplir-lo de sentit: com si la presència dels dos verbs a la mateixa entrada del diccionari en justificués l'ús argumentatiu, a desgrat de constituir dues accepcions amb valors semàntics ben diferents. Així, en aquests dos paràgrafs va sumant raons a la denúncia que és al centre de tot l'assaig. Hi podem veure una aplicació dels arguments que Perelman ha anomenat «de doble jerarquia», basats en l'estructura del real. Sobre la base de la relació de coexistència entre l'acció de «sucar» i la de «sucar-hi», emblemàtiques totes dues, es construeix la doble jerarquia qualitativa: si és lamentable allò que es produeix en el pla de la vida de relació, el dels costums i les bones maneres, amb més raó ho serà allò que es produeix en el pla –similar, perquè també té a veure amb el principi de la rectitud, però sens dubte jeràrquicament superior– de la vida cívica de la comunitat, de l'ètica individual i col·lectiva que en regeix els comportaments.²¹

El fil argumentatiu no és difícil de seguir: la vida social primitiva de la qual el sucar era sinònim (al paràgraf anterior), ara s'especifica en l'«afluïxament» de l'energia col·lectiva, en el «casolanisme discordat i triomfal»; el casolanisme propicia «una vida modesta o parasitària» (fins aquí el segon paràgraf), i en aquesta vida (tercer paràgraf) hi floreix espontàniament «el sucar-hi», és a dir «l'atansament a la ganga» de qui rebaixa l'exigència envers ell mateix o de qui, bo i consentint, mira de treure'n profit. Carner no ho diu pas així, en abstracte: del «sucar-hi» prefereix donar-ne els exemples, com a bon retòric, perquè sap que acumular detalls, repetir (amb variacions), amplificar, són tot maneres d'augmentar la presència de l'argu-

21. Cf. PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 115-116.

ment comú en la consciència del lector.²² I rebla el clau de la deducció insistint encara en el joc de paraules: «Els que suquen», escriu –i recordem que en el primer paràgraf això havia acabat per significar tots els catalans (especialment els de Barcelona), amb poquíssimes excepcions–, «són dolços amb els que “hi suquen”».

Podríem deturar-nos en els exemples concrets que il·lustren la denúncia, i observar que tots fan referència a allò que els romans, amarats de retòrica, anomenaven la *vita activa*, la participació de l'individu en els assumptes d'interès social general. Ara, però, sembla més pertinent posar l'atenció en un últim detall del joc argumentatiu. Quan Carner associa el sucar amb la incapacitat «per a les grans iniciatives», ho demostra amb aquest exemple:

Ningú no pot imaginar-se Napoleó remullant melindrets a la xocolata.

Els exemples que basen la seva virtut persuasiva en la força icònica d'un personatge conegut, la retòrica clàssica els distingia com una forma especialitzada dels exemples que apel·len a l'experiència de l'auditori. Segons Perelman, més que exemples de realitat incontestable amb els quals es pretén confirmar una regla general, serien il·lustracions de la regla general ja establerta destinades a colpir la imaginació (per això és típicament argumentatiu el passatge d'exemple a il·lustració icònica: primer els exemples, comunament admesos, donen credibilitat a la regla; després la regla ve reforçada per una il·lustració exacta i sorprenent).²³ Aquí la referència a Napoleó no persuadeix només perquè sabem –més o menys– qui va ser Napoleó, sinó perquè ell representa per antonomàsia, per a tothom, el valor abstracte que l'assagista vol portar a col·lació (n'és la *imago virtutis*): dir Napoleó és com dir «voluntat decidida» i «esperit de domini», però és dir-ho d'una manera molt més persuasiva, perquè l'esment del nom propi s'adreça a la imaginació abans que a la raó. No cal dir que encara en reforça la virtualitat l'antítesi que proposa immediatament després Carner, entre aquest hipotètic Napoleó «remullant melindrets a la xocolata» i «l'home que no està per brocs i menja un bistec»: un altre cas d'argumentació per contraris, ara entre exemples amb valor proverbial.

Amb tot això arribem a l'últim paràgraf:

[§ 4] Jo, personalment, prefereixo l'apatxe a l'home que «hi suca». Prefereixo les bursades de l'anarquia d'acció a l'anarquia mansueta i indefinida. I em sembla, en aquest caire precís, abjecta aquella ciutat on la bona gent, tot sucant un tros d'alguna cosa en una xicra d'una altra cosa qualsevol, riuen de les troballes

22. Cf. PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 51.

23. PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 121.

d'uns setmanaris humorístics amb coses incisives a base, gairebé exclusivament, dels regidors del partit contrari que «hi suquen».

Aquí, per primera vegada, el jo pren el protagonisme. Abans l'havíem trobat en la veu que opinava, però el protagonista era sempre un plural, «nosaltres» o «ells». Ara l'assagista rubrica l'escrit passant al primer pla la seva opinió «personal», i d'aquesta manera, de retruc, reforça el valor de veritat compartida o suprapersonal de tot el que havia anat dient fins aquí.

En el paràgraf hi retrobem procediments argumentatius coneguts. Torna a aparèixer l'antonomàsia icònica en la sentència «prefereixo l'apatxe a l'home que “hi suca”», amb l'explicació corresponent a continuació. (Observem, de passada, que aquest *apatxe* no és l'indi pell roja, sinó un 'individu de les bandes de malfactors de París', tal com explicava el Fabra; el terme era corrent en el periodisme de l'època.²⁴) I torna a aparèixer l'apel·lació a l'experiència directa dels lectors, la «bona gent» d'aquesta ciutat «abjecta», que ara és precisament com a lectors que es veuen inclosos i interpel·lats dins l'acusació.

Aquest últim paràgraf ens situa en el context immediat en què va ser escrit i publicat l'article de Carner. La referència als «setmanaris humorístics» deu al·ludir a l'exemple de revistes que, com *L'Esquella de la Torratxa*, s'havien significat des de principi de segle per la burla de la corrupció que imperava a l'Ajuntament de Barcelona mentre va ser un feu lerrouxista.²⁵ El 29 d'abril, cinc dies després de sortir l'article, hi havia eleccions legislatives, que enfrontaven de nou els radicals de Lerroux, ara aliats amb una vella esquerra catalana molt afeblida, i els candidats d'una Lliga molt decantada cap a posicions conservadores. També eren les primeres eleccions en què participaven els antics nuclis intel·lectuals de la Joventut Nacionalista, ara aliats amb polítics d'esquerra d'una generació més jove, representats tots per Antoni Rovira i Virgili. Aquesta candidatura d'Acció Catalana es presentava com un revulsiu moral. Ja feia un parell d'anys que Carner li havia dit a Carles Riba, en confidència: «M'agradaria d'escriure en català, i no escriure a *La Veu*».²⁶

24. Cf. *Le Petit Robert*, ed. 1987, s. v. «apache», 2a acc.: «*Vielli*. Malfaiteur, voyou de grande ville prêt à tous les mauvais coups». El DIEC va anteposar a la definició del Fabra la marca valorativa «ANT». El DIEC2 elimina aquesta marca, però modifica subtilment la definició (tercera acceptió): 'Individu de les antigues bandes de malfactors de París'.

25. A les eleccions municipals de febrer de 1922, amb una abstenció del 65% dels electors, la Lliga Regionalista i els seus aliats havien obtingut 21.400 vots, per 19.200 vots de la Coalició Republicana, integrada pels radicals i alguns republicans catalanistes supervivents del Pacte de Sant Gervasi. Des dels temps de la Setmana Tràgica els regidors lerrouxistes tenien fama d'haver buscat sempre el control del pressupost municipal per al seu propi benefici. La corrupció era tan notòria que «el mateix Lerroux acabà qualificant públicament alguns seguidors d'ambiciosos, que “pregonando ideas radicales roban como si estuvieran en Sierra Morena” (octubre del 1911)». (B. DE RIQUER I PERMANYER, «El lerrouxisme», dins *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 8, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, p. 237.)

26. Carta del 6 d'agost de 1921, ed. de C.-J. GUARDIOLA; J. MEDINA, «Epistolari entre Josep Car-

El moment, recordem-ho, era de radicalització de la lluita social, era l'època en què a Barcelona «mataven pels carrers», per dir-ho amb una frase repetida que va acabar donant títol a una novel·la de Joan Oller i Rabassa.²⁷ En el mateix diari en què va sortir l'article de Carner hi trobem, un parell de pàgines abans, titulars com els següents: «Tiroteig al carrer dels Capellans», «Trets al carrer de Viladomat», «Sant Andreu. Dos morts: un i altre eren del Sindicat Únic».

Em sembla que l'acusació que formula Carner a «Sucar-hi» s'ha de llegir també en relació amb aquest moment de desballestament social, en els anys posteriors a la Guerra Gran, i amb el pànic de les classes benestants (alguns dels lectors de *La Veu*) que pocs mesos després havien d'emparar la solució armada del general Primo de Rivera. Carner ve a dir que és més culpable qui ha pervertit els seus deures socials, «l'home que “hi sucra”», que no pas «l'apatxe» que dispara; i denuncia també la culpa d'una majoria que fins ara no ha sabut fer res més que riure-se'n i inhibir-se: «els que suquen», o sigui tots o la major part dels catalans de Barcelona. La denúncia és feta en el diari que llegien els qui més podien contribuir a resoldre aquella situació. I em sembla que és feta clarament amb la intenció d'interpel·lar-los, d'inquietar-los, en el moment mateix –matí o vespre– en què més confortats es podien sentir en la placidesa de la seva vida domèstica. (Un anunci d'uns anys després animava a la lectura de *La Veu de Catalunya* en aquests termes: «El més gran rotatiu català. Dues edicions. [...] Catalans! A l'hora d'esmorzar, llegiu l'edició del matí; a l'hora de sopar, la del vespre».²⁸)

Per acabar, em sembla interessant de respondre a dues objeccions probables en relació amb la construcció argumentativa d'aquest article de Carner. La primera es pot formular així: per fer la seva denúncia no li calia tota la crítica de costums –divertida, però més aviat superficial– del primer paràgraf, sobre «el sucra-hi». Ben mirat, però, és exactament al contrari. Aquest paràgraf construeix l'*ethos* favorable de qui parla, estableix els termes de la complicitat humorística (alhora intel·lectual i emotiva) d'ell amb els lectors, i fa acceptable d'aquesta manera el «nosaltres» inclusiu (el pressupòsit de comunitat natural, i d'un acord dins seu) sobre el qual és feta després la denúncia. (Aristòtil mateix, com és ben sabut, alhora que subratllava per primera vegada la dimensió racional de l'oratória, va posar entre els mitjans de persuasió, al costat dels mitjans racionals, també els que tenen a veure amb la manifestació de la personalitat de l'orador en el discurs i amb la seva capacitat d'influir sobre les emocions dels qui l'es-

ner, Carles Riba i Clementina Arderiu», dins A. Manent; J. Medina, dir., *Epistolari de Josep Carner*, vol. I, Barcelona: Curial, 1994, p. 281-284. Sobre la crisi en les relacions de Carner amb el diari en aquests anys, vegeu ORTÍN, *La prosa literària*, p. 265-273.

27. J. OLLER I RABASSA, *Quan mataven pels carrers*, Barcelona: Proa, 1930 (Biblioteca A Tot Vent, 30).

28. Dins F. AGULLÓ, *Llibre de la cuina catalana*, 2a ed., Barcelona: Llibreria Puig i Alfonso, 1933, p. 296.

colten.²⁹) A més, és interessant que aquests elements que actuen a manera d'exordi apareguin al primer paràgraf. En una demostració purament formal, l'ordre de presentació dels arguments no té importància, però en l'argumentació feta de cara a un públic i orientada a obtenir la seva adhesió sí que en té –tal com observa Perelman–, perquè l'ordre en què els arguments li arriben en modifica les condicions d'acceptabilitat.³⁰

La segona objecció es podria formular així: precisament perquè la complicitat és humorística, l'argumentació no pot ser presa seriosament. Aquí cal admetre que, en efecte, els arguments que hem anat resseguint no resistirien l'examen de la lògica informal que és pròpia de l'argumentació retòrica: s'hi fan moltes afirmacions no demostrades, hi abunden les hipèrboles, la causalitat és més aviat feble, les analogies resulten forçades, hi ha almenys una falsa deducció basada en el joc de paraules, els exemples són de per riure, i el llenguatge és tendenciós, esbiaixat, carregat de segona intenció, no és pas el llenguatge neutre a què obliga la controvèrsia purament racional.

Em sembla que només es pot respondre a aquesta segona objecció dient que l'argumentació impecable no era l'objecte de Carner en aquest assaig, ni ell esperava que el lector intel·ligent al qual s'adreçava la hi aniria a buscar. L'ús desviat dels esquemes argumentatius en cerca de l'efecte còmic³¹ és tan antic com l'argumentació mateixa.³² En un altre article de *Les bonhomies*, «El fanal de la cantonada», la comparació entre els vells fanals de llum vacil·lant i els fanals nous, «amb camisetes», li servia a Carner per dir coses com aquestes:

Deu-me l'antic flamicell parpellejant, que poblava el carreró d'espectres, que feia l'ullet als idil·lis furtius, que sotjava esgarriat els crims. Una flama que es

29. ARISTÒTIL, *Retòrica*, p. 65-66 (§ 1.2, 1356a) i *passim*.

30. PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 161.

31. L'expressió és de PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 130. La possibilitat de fer un ús còmic de l'argumentació ve de la familiaritat de l'auditori amb els processos argumentatius, i és una prova que aquesta familiaritat existeix (PERELMAN; OLBRECHTS-TYTECA, *Traité de l'argumentation*, p. 253, § 44). Hi va dedicar un estudi monogràfic L. OLBRECHTS-TYTECA, *Le comique du discours*, Brussel·les: Éditions de l'Université de Bruxelles, 1974.

32. ARISTÒTIL ja va reconèixer en les dites enginyoses, per associació de coses que no ens resulten estranyes però no són tampoc les que esperariem, el mateix plaer que proporciona la metàfora; i ho remetia a exemples d'oradors i poetes indistintament (ARISTÒTIL, *Retòrica*, p. 271-273 i 278-279, § 3.10, 1410b, i 3.11, 1412a-1412b). Ciceró va posar en boca de Juli Cèsar Estrabó, mestre en la pràctica d'allò que exposa, la distinció entre dues formes de la *facetia* en el discurs, anomenades pels antics *cavillatio* (si recorre el discurs sencer) i *dicacitas* (si només té una presència intermitent); aquesta darrera, sobretot, és il·lustrada amb nombrosos exemples (M. T. CICERÓ, *De l'orador*, vol. II, trad. de Salvador Galmés, Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1931, p. 64-87, § 2.54 - 2.71). Quintilià va seguir Ciceró en la presentació de les in comptables formes del parlar enginyós, procediments que posa en joc l'orador per provocar el riure en l'auditori, generalment dins un discurs seriós; alguns –il·lustrats amb exemples d'August, Galba, Ciceró, etc.– tenen a veure amb l'ús desviat o «fingit» de les tècniques de l'argumentació (perquè tot allò que és clarament fingit fa riure, «ridiculum est autem omne, quod aperte fingitur», § 6.3.70) (QUINTILIÀ, *Institutio Oratoria*, vol. II, p. 439-501, § 6.3). El recurs sistemàtic a procediments d'aquesta mena porta a les diverses modalitats de la literatura satírica.

retorç és gairebé un esperit. Aquest fanal d'ara, amb camiseta, viu en una fàtua impassibilitat. No fa cabal de res.

[...]

Aquest fanal amb camiseta, estàtic de tota la seva ignorància, obès i suspès i embadalit, em fa pensar en una certa quantitat de prestigis oficials: catedràtics, senadors, predicadors de terres sonores, i gent que escriu articles *de fons*.³³

Els textos de catedràtics i senadors, predicadors i articulistes de fons, sí que estarien concebuts per ser presos seriosament i al peu de la lletra. Però Carner, que no s'avenia a conrear l'humorisme fàcil dels periòdics satírics de la seva època, i deia que havia deixat enrere la polèmica partidista, tampoc no volia escriure «articles *de fons*». A «Sucar-hi» no renuncia a la persuasió, però selecciona el seu públic i argumenta d'una altra manera. (Tal com explica Perelman, l'auditori d'un text argumentatiu no està necessàriament constituït per tots aquells a qui l'orador s'adreça expressament: cal concebre'l més aviat com «el conjunt d'aquells sobre els quals l'orador vol influir per mitjà de la seva argumentació». I l'objecte d'una argumentació no és establir la veritat de la conclusió a partir de la de les premisses, com en la demostració, sinó «transferir sobre les conclusions l'adhesió concedida a les premisses».)³⁴ La denúncia concreta que volia fer, Carner sabia que podia fer-la també en termes literaris, de complicitat imaginativa i irònica amb el lector –amb alguns dels lectors de *La Veu*–, i servia igualment si resultava eficaç. Eficàcia i validesa aquí no s'equivalen.³⁵ La lectura literària exigeix la intel·ligència dels continguts a través de la dels mitjans (argumentatius i expressius): la del *què* i el *perquè* amb la del *com*, sense possibilitat de separar-los. L'assagista pot recórrer a l'argumentació racional, però no té per què comprometre-s'hi. Un bon exemple el va donar Swift quan, per denunciar el problema de la superpoblació i la fam a Irlanda –i per fer burla de les solucions fàcils o interessades que alguns havien proposat–, argumentava impassible a favor de la necessitat de bullir els nens, rostir-los o fer-los al forn.³⁶ També els articles de diari de Carner d'aquesta època poden ser més a prop de l'assaig satíric que de l'estricta periodisme d'opinió. Més sovint que no sembla, la literatura s'hi fa present i reclama els seus drets.

33. J. CARNER, «El fanal de la cantonada», *La Veu de Catalunya*, 10 de novembre de 1923, edició del matí, p. 5; recollit a CARNER, *Les bonhomies*, p. 145-147.

34. PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 27 i 35.

35. Mentre la validesa de l'argumentació en un discurs es mesura en relació amb un auditori competent (al més sovint, amb l'auditori universal), la seva eficàcia es mesura en relació amb l'auditori particular d'aquell discurs (PERELMAN, *L'Empire rhétorique*, p. 154).

36. J. SWIFT, «A Modest Proposal for Preventing the Children of Poor People from Being a Burthen to Their Parents or Country, and for Making Them Beneficial to the Public» (1729), dins *The Portable Swift*, ed. de C. Van Doren, Harmondsworth: Penguin, 1977, p. 549-559.